

ГУМАНІТАРНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

THE HUMANITARIAN PARADIGM OF EDUCATION AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF MEDICAL STUDENTS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх медичних та фармацевтичних фахівців – гуманітарній парадигмі освіти, яка відіграє одну з провідних ролей у подальшому формуванні особистості медика. Зокрема, розкривається сутність таких понять як освіта, гуманітарна освіта, гуманітаризація. Висвітлюються структурні компоненти гуманітарної парадигми освіти, вказано її завдання. У статті проаналізовано проблеми викладання гуманітарних дисциплін у контексті формування та виховання особистості майбутнього фахівця в медичній галузі. Підкреслено, що сьогодення освіта страждає ізольованістю гуманітарного циклу дисциплін (історія, філософія, політологія, психологія, культурологія та ін.), від професійно направленою, а це зрубно впливає на формування особистості медичного фахівця. Саме на предметах гуманітарного циклу у студентів формуються такі компетентності як соціальні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку, трудові, а це так важливо для формування висококваліфікованих медичних фахівців. В статті наголошується на досвіді викладання гуманітарних дисциплін у Черкаській медичній академії. Запропоновано власний погляд на проблему викладання гуманітарних дисциплін та вдалого поєднання гуманітарної підготовки фахівця з професійною. Зокрема, наголошується на створенні інтегрованих курсів, які можна вдало поєднати з професійною підготовкою; розробці нових форм занять, на яких студенти будуть не пасивними спостерігачами, а активними учасниками освітнього процесу; застосуванні інтерактивних методик навчання, які допомагають студентам конструктивно мислити, вчитися приймати рішення в суперечливих питаннях; вдалій організації позааудиторної роботи студентів, зокрема гурткової роботи, яка створює умови для розкриття потенціалу студентів, сприяє самоосвіті.

Ключові слова: освіта, гуманітарні дисципліни, гуманітаризація, гуманітарна парадигма освіти, професійна медична освіта.

The article is dedicated to one of the crucial issues of training future medical and pharmaceutical specialists – the humanitarian paradigm of education, which plays one of the significant roles in the further formation of a doctor's individuality. Especially, the main idea of such concepts as education, humanitarian education, humanitarization are being described. The structural components of the humanitarian paradigm of education are highlighted, and their tasks are described. The article analyzes the problems of teaching humanitarian disciplines in the context of the formation and education of the individuality of a future specialist in the medical sphere. It is stressed that today's education suffers from the isolation of the humanistic cycle of disciplines (history, philosophy, political science, psychology, cultural studies, etc.) from the professionally oriented one, and this has a destructive impact on the formation of the personality of a medical specialist. The subjects of the humanitarian cycle themselves mean that students develop such competencies as social, communicative, informational, self-development, hard-working ones, and this is crucial for the formation of highly qualified medical specialists. The article emphasizes the experience of teaching humanitarian disciplines at Cherkasy Medical Academy. It offers its own point of view on the problem of teaching humanitarian disciplines and the successful combination of humanitarian training of a specialist with professional one. Particularly, it emphasizes the creation of integrated courses that can be successfully combined with professional training; development of new forms of classes where students will not be passive observers, but active participants in the educational process; application of interactive methods that help students think constructively, learn how to make decisions on controversial issues; successful organization of extracurricular work of students, in particular group work, which creates conditions for revealing students' potential, promotes self-education.

Key words: education, humanitarian disciplines, humanitarization, humanitarian paradigm of education, professional medical education.

УДК 37.015

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.28>

Черепанова М.О.,
викладач-методист циклової комісії
гуманітарних та історичних дисциплін
Черкаської медичної академії

Сушацька В.Ю.,
викладач циклової комісії гуманітарних
та історичних дисциплін
Черкаської медичної академії

Безвугляк О.А.,
викладач циклової комісії гуманітарних
та історичних дисциплін
Черкаської медичної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Медицина одна з найбільш гуманних сфер людської діяльності, тому при підготовці студента-медика духовний розвиток особистості, збагачення філософської культури та загальнолюдських цінностей є необхідною умовою для виконання ним професійних обов'язків. На жаль, сьогодні, у системі вищої медичної і фармацевтичної освіти, спостерігається тенденція до зниження позитивної мотивації щодо вивчення гуманітарних дисциплін, оскільки студент, вступивши до вищого медичного навчального закладу, налаштований насамперед на здобуття професійних знань, умінь та навичок.

У результаті, тільки незначний відсоток майбутніх лікарів вільно володіють мовою діалогу, вміють правильно й доступно формулювати професійну думку та мати суспільно-громадську позицію, а як результат – не можуть знайти себе у професії та в соціумі, натомість часто позиціонують себе і своє майбутнє поза межами України або взагалі не пов'язують своє майбутнє з медициною через відсутність професійної мотивації.

Ось чому в процесі професійної підготовки майбутніх медиків гуманітарна парадигма освіти повинна бути важливою складовою поряд з фаховою підготовкою медика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сфері педагогіки освітні парадигми, їх методологічні підходи та принципи реалізації привертають увагу багатьох вчених, серед них: В. Андрущенко, Є. Бондаревська, І. Зязюн, Г. Коджаспірова, В. Кремень, О. Пехота, Г. Рузавін, І. Соколова та ін. Сутність явища гуманітарної медичної підготовки розглядають науковці в різних аспектах: медичної етики – Ю. Віленський, Ю. Колісник-Гуменюк, П. Назар; гуманізації окремих складових медичної освіти – Б. Корольов, М. Романенко, Н. Зінченко; виховання гуманності у майбутніх медичних працівників – О. Андрійчук, Т. Дем'янчук, А. Остапенко, В. Ткаченко та ін. Проте, яке місце повинна займати гуманітарна парадигма освіти саме в професійній підготовці майбутніх медичних та фармацевтичних фахівців і як її вдало поєднати з професійною підготовкою, розкрито недостатньо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Діапазон циклу гуманітарних дисциплін у робочих навчальних планах є різноманітний, але, на жаль, не завжди відповідає вимогам сучасності. Побудова навчального матеріалу має оглядово-інформаційний характер, застосовуються застарілі форми і методи навчання, тому все це не відкриває реальних можливостей для передачі особистісно-орієнтованих знань, необхідного досвіду. У зв'язку з цим, однією з найактуальніших проблем діяльності сучасних медичних навчальних закладів є гармонійне поєднання гуманітарної підготовки майбутніх спеціалістів із професійним становленням, що й зумовило вибір нашої теми.

Метою статті є аналіз гуманітарної парадигми освіти, яка є складовою професійної підготовки студентів-медиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи дану проблему, перш за все треба визначитися з тим, який зміст вкладають автори у поняття гуманітарної парадигми освіти.

Закон України «Про освіту» [1] визначає, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу... Крім того, у преамбулі даного Закону зазначено: «...освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами» [1], а стаття 6 Закону серед основних принципів освіти називає «гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей» [1].

Тому, можна виокремити три основні завдання сучасної освіти, а саме:

- формування гармонійної особистості;
- формування патріотично налаштованого громадянина;
- формування компетентного фахівця.

Сьогодні для досягнення цих завдань освіти необхідні зовсім інші стратегії розвитку та сучасні моделі навчання. Нова парадигма освіти закликає кожну людину до безперервної розвиваючої освіти крізь усе життя. У наукових джерелах термін «парадигма» має багато тлумачень, що залежить від галузі знань та аспекту вивчення поняття. Філософське розуміння пропонує визначення парадигми як «системи фундаментальних методологічних принципів, що передбачають глобальні змістовні й технологічні перетворення», «моделі, зразка для розв'язання певних завдань» [2, с. 122].

Щодо терміну «гуманітарний», то він співвідноситься з певними професійними заняттями, спрямованими на розуміння і тлумачення поведінки людини, його духовного життя, світу людської культури. Усі ці заняття об'єднують терміном «гуманітарні науки», тобто ті, що мають своїм предметом ті або інші прояви людської духовності, тобто філософію, етику, історію, юриспруденцію та ін. Отже, «гуманітаризація» освіти – це процес переорієнтації освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу, пов'язаний з посиленням впливу гуманітарних наук на всі види пізнання, переміщення акцентів з «природи і суспільства» на «людину в природі і суспільстві», звернення уваги на самоцінність особи [3, с. 158].

О. Островерх виокремлює два аспекти гуманітарної парадигми освіти: людинознавчий, як відображення знань про життя й діяльність особистості, і культурологічний, спрямований на відображення людської діяльності в її історичному розвитку. У цьому зв'язку гуманітаризація освіти передбачає її переорієнтацію з предметно-змістового принципу навчання основ науки на вивчення цілісної картини світу, насамперед, – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення. А в основу навчання покладається формування особистості з багатим духовним потенціалом, орієнтованої на самовдосконалення та самореалізацію [4, с. 147].

На думку Романенко М., гуманізація освіти – це гуманістичний напрям в педагогіці, олюднення, утвердження особистості як найвищої соціальної цінності, прагнення виховувати людину з усіма атрибутами, що належать феномену людства. Іншими словами, як зазначає автор «якщо раніше основним компонентом навчально-виховного процесу були знання, то зараз – особистісний розвиток і формування цілісної особистості» [5, с. 8].

Проаналізувавши вищезазначені інтерпретації поняття гуманітарної парадигми освіти, ми можемо зробити висновок, що гуманітарна парадигма

освіти – це підхід до навчання, який акцентує увагу на розвиток гуманістичних цінностей, глибокому розумінні людського роду, етичних питань і культурних аспектів. Основними складовими гуманітарної парадигми освіти є: утвердження особистості як найвищої цінності; забезпечення пріоритету інтересів тих, хто навчається; спрямованість освіти на розвиток особистості, формування у неї механізмів самовиховання та самонавчання для реалізації її творчого потенціалу.

Можна виділити три основні причини, які обґрунтовують необхідність вивчення гуманітарних дисциплін та отримання гуманітарної підготовки майбутніми фахівцями медичної галузі:

1) здатність мислити (завдяки розвідкам у галузі гуманітарних дисциплін ми вчимося мислити творчо і критично, роздумувати і ставити запитання, такі навички дають нам змогу отримувати нові відомості з усіх сфер життя);

2) розуміння світу (крізь призму досліджень науковців-гуманітаріїв ми вивчаємо культурні цінності представників різних культур, вникаємо в суть зразків мистецтва, історичних процесів);

3) можливість прогнозування суспільно-політичних та культурно-історичних процесів. Сьогодні гуманітарні знання є підґрунтям для вивчення та розуміння досвіду людства. Дослідження в галузі філософії приводять до роздумів над питаннями етики. Вивчення іншої мови допомагає відчути «смак» спільних рис різних культур. Засвоєння історичного матеріалу сприяє кращому розумінню минулого, водночас, створюючи зрозумілу картину майбутнього.

З огляду на це, серед основних завдань гуманітаризації освітнього процесу в медичних навчальних закладах виокремлюють такі:

1) залучення особистості до системи культурних цінностей і вироблення свого ставлення до них;

2) розкриття змісту загальносуспільних норм гуманістичної моралі (доброти, взаєморозуміння, милосердя, співчуття та ін.);

3) створення передумов для розвитку ціннісних орієнтацій людини (це проявляється у професійній поведінці медичного працівника, який керується нормами етики й характеризується дбайливим та уважним ставленням до пацієнта);

4) пропагування здобутків національної культури, формування почуття патріотизму та поваги до законів країни і громадянських прав людини;

5) створення у навчальному процесі умов для розвитку таких якостей особистості, як відповідальність, толерантність та ін. [6, с. 326].

Одним із практичних напрямків гуманітаризації освіти в Україні є збільшення значущості предметів гуманітарного циклу у структурі навчання, підвищення їх ролі, а також поєднання гуманітарної підготовки фахівця з професійною, адже

це сприятиме формуванню цілісної картини світу. Тому метою вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін при підготовці студентів-медиків є формування у них сучасного світогляду, розвиток порядності, відповідальності, наполегливості, співчутливості, людяності, тобто їхньої гуманістичної спрямованості (позитивного ставлення до професії, схильність та інтерес до неї, бажання удосконалити свою підготовку) [7, с. 60].

Звичайно, важливу роль у цьому контексті відіграють предмети українознавчого циклу, що формують знання про українське суспільство, його історію, культуру, мову, менталітет («Історія України», «Історія української культури», «Українська мова за професійним спрямуванням» та ін.). Перед викладачами цих предметів стоїть непросте завдання: не лише організувати засвоєння студентами певного обсягу знання, а й прилучити їх до здобутків національної та світової культури, сформувати у них національний світогляд та відповідні моральні принципи, підготувати національно свідомого лікаря, котрий зможе успішно працювати в медичній галузі й водночас буде справжнім патріотом своєї держави.

Ось чому викладачі Черкаської медичної академії при здійсненні професійної підготовки медичних фахівців ставлять за мету не лише формування системи знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей, що відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, а й розвиток самої особистості, що передбачає залучення її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей. Зважаючи на це, процеси професійного навчання та виховання не можна відокремлювати, вони пов'язані між собою і сприяють активізації розвитку професійних якостей особистості.

Пропонуємо власний погляд на проблему викладання гуманітарних дисциплін, вдалого поєднання гуманітарної підготовки фахівця з професійною:

1. Створення інтегрованих курсів, їх професійна спрямованість – навчальних предметів, які адаптуються для вивчення та інтегрують знання декількох наук («Громадянська освіта», «Історія України», «Філософія», «Історія медицини», «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та ін.). Практично на кожному занятті можна та треба знайти момент і місце для реалізації міжпредметних зв'язків. Наприклад, при вивченні теми з української літератури В. Барки «Жовтий князь», прослідковується міжпредметна інтеграція з історією України (Голодомор 1932–1933 рр. в Україні), Історією медицини (медичний аспект Голодомору); при вивченні теми з історії України «Україна в роки Другої світової війни» прослідковується інтеграція з Всесвітньою історією («Друга світова війна»), Історією медицини («Розвиток медицини в роки Другої світової війни»).

2. Розробка нових форм занять (інтегровані заняття, бінарні заняття).

Для прикладу розглянемо бінарне заняття з історії України та української літератури, яке було проведено викладачами історії та української літератури у процесі вивчення теми «Українські шістдесятники – «покоління проти течії»». На організаційному етапі заняття викладачі повідомили тему, мету заняття, розкрили міждисциплінарні зв'язки. Викладачі враховували майбутню спеціальність студентів, акцентували увагу на практичній спрямованості матеріалу. На основному етапі заняття викладачі активно використовували елементи інтерактивного навчання, мультимедійну презентацію, спонукали до самостійної роботи у формі підготовки відеороликів про представників дисидентського руху. Варто зазначити, що протягом заняття студенти виступали не пасивними спостерігачами, а активно комунікували, спільно з викладачами опрацьовували новий матеріал та підводили підсумки роботи. Ми вважаємо, що саме за допомогою інтегрованих занять активізується навчально-пізнавальна діяльність студентів, по-новому розглядається роль викладача, студенти набувають більшої самостійності.

3. Застосування інтерактивних методик навчання (дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій, ігрових методів та ін.). Інтерактивність у процесі вивчення гуманітарних дисциплін допомагає студентам удосконалити особистий пізнавальний потенціал, здобути досвід колективної роботи, вдосконалити вміння оцінювати ситуацію, приймати рішення в суперечливих питаннях, створювати комфортні умови для навчання, зробити навчальний матеріал доступнішим і цікавішим. Наприклад, на семінарських заняттях, при вивченні теми Київська Русь, студентська молодь висловлює своє ставлення до історичних подій та діячів, характеризує та оцінює діяльність князя В. Великого, Я. Мудрого та інших історичних постатей, формують думку про доленосні події тієї доби. Даючи відповідь на запитання, студенти готують повідомлення, реферати, доповіді, проєкти, презентації, складають історичний портрет. Знайомство з біографією видатних діячів, з їхніми спогадами сприяє розвитку інтересу до історії і має великий вплив на формування особистості молодої людини. Саме такі завдання створюють широкі можливості для формування громадянської та національної свідомості студентів. Студенти навчаються бути демократичними, толерантними, гуманними, самостійно приймати рішення, конструктивно мислити.

4. Організація позааудиторної роботи дає ще більше поле для діяльності. Позааудиторні заходи допомагають студентам не сприймати ці науки нудними, а вносять елементи емоційного забарвлення. Так, викладачами гуманітарних дисциплін

в Черкаській медичній академії щорічно проводиться захід «Україна понад усе!», в якому студенти мають можливість показати не лише свої знання з історії України, сучасної української поезії, а й вміння відстоювати свої позиції.

5. Проведення днів циклової комісії філологічних та історичних дисциплін, на яких також можливе проведення інтегрованих заходів: тематичні виставки «Медики в роки війни», онлайн-вікторини, виховні заходи, виховні години, міжнародні конкурси.

6. Організація гурткової роботи. Так, з метою зацікавленості студентів вивченням гуманітарних дисциплін в Черкаській медичній академії діє історичний клуб «Пошук», який має за мету розширити та поглибити знання з історії, створити умови для розкриття потенціалу здібних студентів, які мають нахил до творчої роботи та вивчення дисциплін гуманітарного профілю. Основною метою діяльності історичного клубу «Пошук» є формування духовної культури студентів, формування знання про українське суспільство, його історію, культуру, мову, менталітет, прищеплення любові до історії рідного краю. Формами роботи історичного гуртка є:

- підготовка доповідей, рефератів, презентацій на патріотичну тематику;
- проведення конференцій, круглих столів, літературно-історичних мандрівок, диспутів, роздумів, літературних гостин, літературно-музичних композицій;
- підготовка та випуск стінгазет («До Дня пам'яті Крутів», «Розгойдані дзвони пам'яті»);
- організація екскурсій до бібліотек та музеїв міста;
- організація і проведення конкурсів: «Україна – понад усе!», «Україна пам'ятає!».

Такі інформаційно-пошукові форми роботи, безперечно, сприяють успішному засвоєнню опрацьованого матеріалу. Самоосвіта у формуванні особистості медика відіграє велику роль, оскільки постійно розвиває і вдосконалює інтелект, загальну і професійну культуру, сприяє підвищенню таких ділових якостей: уваги, спостережливості, методичності, професійної пам'яті, швидкості аналізу і синтезу інформації, логічності мислення, чуйного ставлення до хворого. Усі ці якості пришвидшують зростання професіоналізму медика, підвищують ефективність його діяльності.

Таке вдале поєднання гуманітарної підготовки фахівця з професійною, на нашу думку, буде сприяти формуванню почуття співпереживання майбутніх лікарів, розвивати емпатію до пацієнтів, вдосконалювати навички комунікації, та допоможе зрозуміти етичні виклики в медицині, приймати інформовані рішення в етично складних ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Гуманітарна парадигма освіти в контексті

підготовки студентів-медиків визначається як підхід, що акцентує увагу на розвитку гуманістичних цінностей, комунікативних навичок та культурної освіченості, поряд з професійною компетентністю в медичній сфері. Ця парадигма підкреслює важливість розуміння пацієнта як унікальної особистості з соціокультурними і емоційними аспектами. У процесі навчання за гуманітарною парадигмою студенти-медики мають змогу розвивати здатність до ефективної комунікації з пацієнтами та їх родичами. Вони вивчають міжкультурну комунікацію, релігійні й етичні аспекти медичної практики, а також працюють над розвитком міжособистісних навичок. Це сприяє розвитку критичного мислення, що може призвести до новаторських підходів у медичній практиці, сприяє формуванню висококваліфікованих та співчутливих медичних фахівців.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці інтегрованих курсів, які дозволять гармонійно поєднати гуманітарну підготовку майбутніх медичних фахівців із професійним становленням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991р. №1060. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 10.11.2023).
2. Костриця Н. М. Гуманітарна парадигма в змісті аграрної освіти. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 208(2). С. 121–128. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_red_2015_208\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_red_2015_208(2)_14) (дата звернення 05.11.2023).
3. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти: енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. Київ. : Юрінком Інтер, 2008. С. 156–158.
4. Островерх О. О. Гуманітаризація як найважливіший принцип побудови освітніх систем. Педагогічні особливості формування професійних якостей студентів : зб. наук. праць. Харків:СТИЛЬ-ІЗДАТ, 2004. С. 146–151.
5. Романенко М. І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: монографія. Дніпропетровськ : Промінь, 2001. 160 с.
6. Колісник-Гуменюк Ю. Роль гуманітарної підготовки у становленні професійних якостей майбутніх медиків. Сучасні інформаційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. С. 324–328.
7. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах: монографія. Львів : «Край», 2013. 296 с.
8. Барановська О.В. Гуманістична парадигма фундаменталізації навчання у змісті освіти сучасної школи: сайт лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України (2013). URL: http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/baranovska_o_v_gumanistichna_paradigma_fundamentalizaciji_navchannja_u_zmisti_osviti_suchasnoj_shkoli/1-1-0-395 (дата звернення 12.11.2023).
9. Саух П.Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 382 с.
10. Сухацька В.Ю. Гурткова робота як невід’ємна частина освітнього процесу у закладах вищої освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. м. Івано-Франківськ, 28 жовтня 2022 року. С. 60–65.